

KAS EIROPĀ VIRZA BIOĻĢISKI AUDZĒTAS SĒKLAS IZMANTOŠANU?

Saskaņā ar Eiropas Komisijas (EK) regulas Par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu (834/2007) 4. pantu viens no bioloģiskās ražošanas pamatprincipiem ir ierobežota jebkādu ārēju resursu izmantošana. Tomēr, ja ārējie resursi ir nepieciešami, tad tos jānodrošina bioloģiskās saimniecības sistēmai. Tas nozīmē, ka lauksaimniecības produkcijas ražošanā arī sēklām un veģetatīvajam pavairošanas materiālam jābūt iegūtam ar bioloģiskās lauksaimniecības metodēm.

ILZE DIMANTE,
ILZE SKRABULE,
Agroresursu un ekonomikas institūts

Bioloģiski izaudzētas sēklas nepietiek

Šobrīd visās ES dalībvalstīs nepietiek bioloģiskajā saimniecības sistēmā izaudzētas sēklas, tāpēc lauksaimnieki var saņemt atļaujas sēt bioloģiskajos laukos konvencionālu

ķīmiski neapstrādātu (nekodinātu) sēklu. Jau 2021. gadā stāsies spēkā jaunā Bioloģiskās lauksaimniecības regula 2018/848, kas paredz pilnībā pārtraukt izsniegt atļaujas konvencionālās sēklas izmantošanai līdz 2036. gada 1. janvārim.

Diemžēl situācija ES bioloģiskās lauksaimniecības sēklu tirgū nav viennozīmīga ne no piedāvājuma pieejamības puses, ne no sēklu lietotāju motivācijas puses.

Pastāv uzskats, ka faktiski ES pastāv vairāki bioloģisko sēklu tirgi, tomēr tie pietiekami nenodrošina pieprasījumu. Daudzām kultūragu sugām sēklu pieprasījums visā ES arvien pārsniedz piedāvājumu, un vienlaikus pastāvošā iespēja samērā viegli saņemt atļauju neveicina stabila bioloģisko sēklu tirgus izveidošanos. Augstākais bioloģisko sēklu piedāvājums koncentrējas Eiropas centrālajā daļā – valstīs, kur kopumā ir salīdzinoši labi attīstīts bioloģiskās lauksaimniecības produktu tirgus. Diemžēl pārējās valstīs bioloģisko sēklu lietotāji lielā mērā ir atkarīgi no sēklu importa, kas savukārt nes līdzīgi konkrētiem audzēšanas apstākļiem nepiemērotu šķirņu izmantošanas riskus.

Pētījums par bioloģiskās sēklas izmantošanu

2018.–2019. gadā *Horizon 2020* projekta *Liveseed* ietvaros 19 ES valstīs un Šveicē tika veikts pētījums par bioloģisko lauksaimnieku attieksmi pret bioloģiskās sēklas izmantoša-

nu. Latvija, kuras lauksaimnieki bija vieni no visaktīvākajiem atbilžu sniedzējiem, kopā ar Bulgāriju, Ungāriju, Poliju un Rumāniju tika iekļauta Austrumeiropas valstu grupā. Centrāleiropu pārstāvēja Austrija, Beļģija, Francija, Vācija, Luksemburga, Nīderlande un Šveice, Ziemeļeiropu – Dānija, Īrija, Zviedrija un Lielbritānija, bet Dienvideiropu – Grieķija, Itālija, Spānija un Portugāle. Šis pētījums iezīmēja dažādos Eiropas reģionos šobrīd pastāvošo atšķirīgo attieksmi pret bioloģisko sēklu lietošanu. Pētījumā konstatēta kopīga iezīme – jo vairāk lauksaimnieks lieto bioloģisko sēklu, jo kopumā atzinīgāk vērtē bioloģiskās sēklas pieejamību.

Visaktīvākie bioloģisko sēklu lietotāji ir Ziemeļeiropas un Centrāleiropas lauksaimnieki (75–81% no visām izmantotajām sēklām ir bioloģiski audzētas), bet Austrumeiropā vidēji 52% lietoto sēklu ražoti bioloģiski. Ja salīdzina dažādas kultūraugu grupas, tad vislabākā situācija ir dārzenkopībā (visās valstīs vidēji 76% sēklu ir bioloģiskas), tai seko laukaugi ar 70% un zālaugi ar 66% lietoto bioloģisko sēklu. Vismazāk, apmēram puse (57%), bioloģiskās lauksaimniecības sēklas (vai stādāmās materiāls) šobrīd tiek izmantots auglīkopībā.

Bioloģiskās sēklas izmantošanas noteicošie faktori

Analizējot faktoros un sakarības, kas nosaka bioloģisko sēklu izmantošanu saimniecībās, kā galvenie pētījumā izkristalizējās šādi:

- sēklu pieejamība tām šķirnēm, kas ir piemērotas audzēšanai bioloģiskajā lauksaimniecībā;
- lauksaimnieki, kuri savu produkciju pārdod tieši patērētājiem, vairāk izmanto bioloģiskās sēklas nekā tie, kuri savu produkciju pārdod starpniekiem vai lielveikaliem;
- jo lielāka saimniecība, jo mazāk izmanto bioloģiskās lauksaimniecības sēklas;
- ja saimniecība sertificēta kā bioloģiska senāk (ilgāku laiku), tajā vairāk izmanto bioloģiskās sēklas salīdzinājumā ar nesen sertificētām saimniecībām;
- netika rasts apstiprinājums, ka cena būtu noteicošais ierobežojošais faktors bioloģisko sēklu izmantošanā.

Vispārsteidzošākais atklājums šajā pētījumā bija tas, ka tieši konkrētā valstī vai reģionā pastāvošās **sociālās normas** ir viens no galvenajiem faktoriem, kas nosaka saimnieku izvēli lietot bioloģiskās sēklas savos laukos. Lauksaimnieka izpratne par to, ko no viņa sagaida patērētājs un arī bioloģiskais sertificētājs, motivēja viņu izvēlēties bioloģiskajā lauksaimniecībā iegūtas sēklas. Tātad bioloģisko sēklu izmantošanu būtiski sekmē iedrošināšana no citu bioloģisko lauksaim-

nieku un bioloģisko sertificētāju puses, kā arī patērētāju vēlme bioloģiskā produkta ražošanas ciklā izmantot tikai bioloģiskas izejvielas, tostarp arī bioloģiskās sēklas. Tāpat, ja bioloģiskajam zemniekam ir pārliecība par nepieciešamību ievērot **godīguma principu** bioloģiskās pārtikas ražošanas ķēdē, viņš būs aktīvāks bioloģisko sēklu izmantotājs.

Vismazākais atbalstošo lauksaimnieku skaits bioloģisko sēklu izmantošanā šajā pētījumā bija Austrumeiropā, tāpat šajā reģionā ievērojami mazāka nozīme līdz šim tikusi piešķirta godīguma principa ievērošanai. Arī sociālo normu, kas sevi ietver patērētāju un citu bioloģisko lauksaimnieku gaidas, nozīme šeit pagaidām ir relatīvi zemāka nekā citos Eiropas reģionos.

Galvenais faktors – bioloģiskajai lauksaimniecības piemērotu šķirņu pieejamība

Liveseed projekta laikā veiktajās aptaujās un diskusijās tika secināts, ka viens no galvenajiem faktoriem, kas veicinātu 2036. gada mērķa sasniegšanu, ir bioloģiskajai lauksaimniecībai piemērotu kultūraugu šķirņu pieejamība. Bioloģiskajās saimniecībās bioloģiskā daudzveidība, iespējams, ir krietni lielāka nekā konvencionālajās saimniecībās. Tieši bioloģiskajai saimniekošanai īpaši vajadzīgas konkrētiem audzēšanas apstākļiem un izmantošanas mērķiem piemērotas šķirnes. Atšķirīgiem un specifiskiem izmantošanas veidiem atbilstošu šķirņu, kas būtu piemērotas dažādiem audzēšanas apstākļiem nelielās teritorijās, veidošana ir sarežģīts un dārgs uzdevums. Tas nozīmē, ka selekcijā ieguldītie līdzekļi netiktu pilnībā atgūti. Tā kā bioloģisko sēklu tirgū ir nepieciešama liela šķirņu daudzveidība, no kurām lielākā daļa nebūs masu produkts, tad bioloģisko sēklu tirgus nevar būt pašpietiekams un pašregulējošs, kā tas ir konvencionālo sēklu tirgus gadījumā.

Lai nodrošinātu bioloģiskās saimniecības ar plašu un daudzveidīgu kultūraugu šķirņu klāstu, būs nepieciešama sadarbība un sapratne starp valsts pārvaldi, sertificēšanas institūcijām, selekcionāriem. Ļoti nepieciešama ir izmaiņu sagatavošana bioloģisko šķirņu reģistrācijas kārtībai. ES paredzēts uzsākt pagaidu eksperimentu, kurā tiks precizēta AVS un SĪN (pārbaudes, ko veic jaunajām šķirnēm pirms to reģistrācijas) kārtība bioloģiskajai lauksaimniecībai veidotām šķirnēm dažādām sugām.

Šķirnes jāpārbauda reālos ražošanas apstākļos

Ņemot vērā projekta *Liveseed* izvērtējumu, jau tagad ir skaidrs, ka bez oficiālajām

pārbaudēm īpaši atbalstāma ir arī šķirņu piemērotības pārbaude reālos ražošanas apstākļos saimniecībās, kas ir ieinteresētas šķirņu salīdzinājumos. Īpaši svarīgi būtu apkopot visos izmēģinājumos un pārbaudēs iegūtos rezultātus, kas palīdzētu noskaidrot ne tikai šķirņu piemērotību ražošanas veidam, bet arī reģionu vai pat saimniecību, kurā šķirne vislabāk padodas. Tikpat nozīmīgi būtu noskaidrot kultūraugu sugu šķirnes ar līdzīgām īpašībām, lai vienas šķirnes sēklu trūkuma gadījumā varētu iegūt plānoto rezultātu, izmantojot līdzvērtīgu šķirni. Šāda informācija un zināšanas veicinātu sēklaudzēšanu plašākam šķirņu klāstam.

Labāku piemērotību mainīgiem apstākļiem bioloģiskajās saimniecībās nodrošina nevis vienveidīgu augu kopums, kāds parasti sastopams tīrām laukaugu šķirnēm, bet dažādu genotipu maisījums. Tādu var iegūt, izmantojot šķirņu maisījumu, kā arī bioloģiski daudzveidīgas heterogēnas populācijas, kas veidojas hibridizācijas rezultātā, audzējot pilnīgi visus pēcnācējus, neveicot izlasi. Arī šādiem sēklu veidiem nepieciešama reglamentēta kārtība uzraudzībai un lietošanai. Eiropā jau notiek eksperiments graudaugu populāciju šķirņu pavairošanas un komercializēšanas kārtības ieviešanai. Kopā ar Vāciju, Dāniju, Franciju, Itāliju, Nīderlandi un Lielbritāniju arī Latvija iesaistījies šajā eksperimentā, kas dod iespēju bioloģiskajiem zemniekiem audzēt, pavairot un tirgot miežu heterogēnas populācijas 'Mirga' sēklu. Bioloģiskās lauksaimniecības izpētē strādājošie zinātnieki, kā arī dažādu sabiedrisko organizāciju pārstāvji Eiropā paredz, ka nākotnē šāda heterogēna materiāla izmantošanas loma kļūs arvien nozīmīgāka.

Bioloģiskā ražošana pamatojas ne tikai uz vēlmi ražot produkciju, bet arī uz izpratni strādāt tā, lai saglabātu vidi un daudzveidību tajā, lai nodrošinātu veselīgumu gan ražošanas laukā un fermā, gan arī visiem apkārtnējiem, tostarp produkcijas patērētājiem. Savukārt patērētājs ar izvēli iegādāties bioloģiski ražotu produktu apliecina savu atbalstu rūpēm par vidi, bioloģisko daudzveidību, kā arī savstarpēju uzticēšanos starp ražotāju un patērētāju, balstītu godīgā attieksmē pret savu darbu, sabiedrību un pasaules nākotni kopumā. **a**

Vairāk informācijas: <https://www.liveseed.eu> – Horizon 2020 programmas projekts *Bioloģiskās lauksaimniecības nozares pilnveidošana, veicinot bioloģiskās sēklaudzēšanas un selekcijas attīstību Eiropā*.

Vairāk informācijas par bioloģisko lauksaimnieku aptauju un tās rezultātiem: <https://orprints.org/id/eprint/38506>.